

Sijoitettujen lasten biologisten vanhempien tukeminen

Virpi Kujala

Kirjoittajat

Kujala Virpi

Toimitus

Heimonen Päivi

Sininauhaliitto r.y.

Helsinki 2006

Toimintaopas on tuotettu Eevan perhe –projektin yhteydessä

Hankkeen rahoitti Raha-automaattiyhdistys 2002 - 2005

Sininauhaliitto

Krämertintie 2, 00620 Helsinki

www.sininauhaliitto.fi

HUOLI LAPSISTA JA VANHEMMISTA	4
HUOSTAANOTOT OVAT LISÄÄNTYNEET.....	4
VANHEMMAT JÄÄVÄT ILMAN TUKEA	4
LAPSEN SIJOITUS ON KRIISI	5
BIOLOGISTEN VANHEMPIEN RYHMÄTOIMINTA	6
RYHMÄTOIMINTA EEVAN PERHE -PROJEKTISSA	6
TYÖNTEKIJÄT JA TYÖNOHJAUS	6
YHTEISTYÖ SOSIAALITOIMEN KANSSA	7
NÄKÖKULMIA VANHEMPIEN TUKEMISEEN	7
RYHMÄTOIMINNAN TAVOITTEET	8
RYHMÄN SISÄLLÖT	8
BIOLOGISTEN VANHEMPIEN TUKEMINEN	10
VANHEMMAN TILANNE VAIKEUTUU	10
VANHEMMAN JA LAPSEN YHTEYDENPITOA HAITTAAVIA TEKIJÖITÄ.....	10
PÄIHDEONGELMAISEN VANHEMMAN TUKEMISEN ERITYISHAASTEITA	10
ÄITIÄ KUORMITTAVAT TILANTEET JA TUNTEET	11
SIIKSKOTI ON RISTIRIITOJA HERÄTTÄVÄ TAPAAMISPAIKKA	12
MITEN KÄYTTÄÄ TAPAAMISAIKA?.....	12
LAPSEN REAKTIOITA ON VAIKEA KOHDATA	13
OSALLISUUS LAPSEN ELÄMÄÄN	13
YHTEISTYÖPALAVERIT	13
LOPUKSI.....	14
LÄHTEET	15
KIRJALLISUUTTA	15

Huoli lapsista ja vanhemmista

Huostaanotot ovat lisääntyneet

Suomessa huostaanottojen määrä on kasvanut viime vuosina. Vuonna 2002 tehtiin 1.602 huostaanottoa. Lapsensa jokapäiväisen huoltajuuden menettäminen kodin ulkopuolelle sijoittamisen kautta koskettaa Suomessa noin 15.000 lapsen vanhempia. Huostaanotettu- ja sijoitetuista lapsista on lähes 8.000 lasta. Sijoitusten määrä on kasvanut viime vuosina 2–5 prosentin vuosivauhtia. Vuonna 2002 kasvu oli 5,5%. Kaikista alle 18-vuotiaista lapsista yksi prosentti on sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Asia koskettaa siis suurta joukkoa ihmisiä - vanhempia, lapsia ja heidän läheisiään.

Vanhemmat jäävät ilman tukea

Sijoitettujen lasten omille vanhemmille tarjottava tuki huostaanottotilanteessa on usein riittämätöntä. SOS-Lapsikylä ry:n (2000) tekemän tutkimuksen mukaan lähes puolet tutkimuksessa mukana olleista vanhemmista oli jäänyt ilman minkäänlaista tukea tai apua, joko siksi, etteivät itse sitä halunneet tai eivät pyynnöistä huolimatta sitä saaneet. Tutkimuksessa mukana olleet vanhemmat odottivat tukea viranomaisilta. Vanhemmat toivoivat viranomaisilta kuuntelua, lohdutusta ja konkreettisia tekoja.

Kunnissa ei juuri ole tarjolla huostaanotettujen lasten vanhemmille tarkoitettuja erityis- palveluja, kuten keskusteluryhmiä tai kriisiapua. SOS-Lapsikylä ry:n tutkimuksen mukaan kaksi kolmasosaa kunnista ilmoitti, että lasten vanhemmille tarkoitettut tukimuodot ovat riittämättömät. Yli kolmasosassa tutkimuksessa mukana olleista kunnista ei tarjottu mitään apua vanhemmille.

Tutkimuksessa mukana olleiden sosiaalityöntekijöiden mielestä ongelma erityis- palveluiden puutteen lisäksi on se, että harvat vanhemmat kykenevät ottamaan tarjotun avun vastaan. Sosiaalityöntekijät uskoivat vertaisryhmien ja kriisiterapian tukevan vanhempia parhaiten huostaanoton aiheuttamassa kriisissä. Tästä syystä näitä tukimuotoja tarvitaan lisää. Kunnat toivoivat mm. järjestöiltä apua vanhempien keskusteluryhmien järjestämiseen. Tähän haasteeseen on lähdetty vastaamaan Sininauhaliiton Eevan perhe – projektissa.

Lapsen sijoitus on kriisi

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle aiheuttaa kriisin sekä lapsen että vanhemman elämässä. Tukea tarvitsevat sekä lapsi että vanhempi omassa muutostilanteessaan. Vanhempia pyritään tukemaan mahdollisuuksien mukaan, mutta heidän on usein vaikea ottaa vastaan tukea taholta, joka on joutunut tekemään lapsen sijoituspäätöksen. Viranomaisen rooli suhteessa lapsen omiin vanhempiin on ristiriitainen. Onko mahdollista samanaikaisesti ottaa tukea vastaan työntekijöiltä, jotka ovat tehneet vanhempien kannalta usein erittäin vaikean ratkaisun. Erityisesti ristiriitaisuus ilmenee silloin, kun vanhemmat eivät ole hyväksyneet lapsen sijoitusta.

Lastenpsykiatri Jari Sinkkosen (2001) mukaan koskaan ei pidä väheksyä lasten ja vanhempien välisen biologisen siteen voimakkuutta. Sekä vanhemmat että lapsi tarvitsevat kypsyttelyä ja psyykkistä työtä sijoituksen yhteydessä, sen eri vaiheissa ja myös mahdollisessa kotiin palaamisessa. Yksistään lapsen sijoitus ei tuo ratkaisua tilanteeseen, vaan se, mitä sen jälkeen tapahtuu. Sinkkosen mukaan vanhemmat voivat tarvita kriisihoitoa heti lapsen huostaanoton jälkeen. Myös lapsen kannalta tietoisuus siitä, että vanhemmista pidetään huolta, on tärkeä.

Sinkkonen (2001) toteaa nähneensä erittäin positiivisia muutoksia sijoitetuissa lapsissa parempaan suuntaan, kun lapsi on sijoitettu hyvään sijaiskotiin, perhekotiin tai pienryhmäkotiin. Hyvät tulokset liittyvät nimenomaan siihen, että biologiset vanhemmat ovat hyväksyneet lapsensa sijoituksen. Tällöin lapsi on saanut sisäisen luvan kiintyä sijaisvanhempiin. Tämä ei kuitenkaan merkitse siteiden katkeamista biologisiin vanhempiin. Sijaisvanhemmat huolehtivat arkielämän sujumisesta, mutta omat vanhemmat voivat olla lapselle emotionaalisesti tärkeät aikuiset.

Vanhemman tukeminen on lapsen etu. Lapsen kannalta on erityisen tärkeää, että yhteys biologiseen vanhempaan säilyy, mikäli se lapsen edun huomioon ottaen on mahdollista. Lapsen sopeutumista huostaanottoon auttaa, kun huolehditaan lapsen erokriisin hoitamisesta, lapsen ja vanhemman välisen yhteyden säilyttämisestä ja lapsen säästämisestä aikuisten välisiltä ristiriidoilta. Sijoitettujen lasten vanhempien vertaisryhmä on yksi tapa tukea lapsen omia vanhempia. Ryhmässä pyritään auttamaan vanhempia hyväksymään lapsen sijoitus tai ainakin toimimaan lapsen edun mukaisesti ja tukemaan lapsen sijaishuollossa olemista välttämällä tuomasta esille lapsen elämää vahingoittavaa kritiikkiä tai ristiriitoja sijaisvanhempien kanssa.

Kaikilla työntekijöillä, jotka kohtaavat sijoitettujen lasten vanhempia, on mahdollisuus toimia vanhempien vanhemmuutta tukien. On vain huomattava ja nähtävä tuen tarpeet ja myös mahdollisuudet tuen antamiseen. Tukea voi antaa yksilöllisesti siitä näkökulmasta, josta työskentelee vanhemman kanssa. Ryhmissä käytettyä aineistoa voi soveltaa myös yksilötyöskentelyyn vanhempien kanssa.

Biologisten vanhempien ryhmätoiminta

Ryhmätoiminta Eevan perhe -projektissa

Sininauhaliiton Eevan perhe –projektin aikana on toteutettu yhteensä viisi sijoitettujen lasten vanhempien ryhmäprosessia. Ryhmissä on ollut mukana yhteensä 18 äitiä ja kaksi isää. Ryhmäläisten lapsien sijoitusajat ovat vaihdelleet useasta vuodesta aivan juuri tehtyyn sijoitukseen. Suurimmalla osalla lapsen sijoitus on tehty viimeisten kahden vuoden aikana. Osa huostaanotoista on ollut vapaaehtoisia ja osa tahdonvastaisia.

Lapsen sijoituksen syitä ovat olleet äidin päihdeongelmat, mielenterveyden ongelmat, parisuhteesta johtuvat syyt, uupumus, vaikeahoitoinen lapsi, lapsen murrosiän ongelmat, lapsen kehitykseen liittyvät ongelmat. Monesti ongelmia on yhtä aikaa monenlaisia ja kokonaistilanne on sen vuoksi ollut vanhemmalle liian raskas.

Työntekijät ja työnohjaus

Sijoitettujen lasten vanhempien tukiryhmässä on hyvä olla kaksi vetäjää, joista ainakin toisella olisi oltava aikaisempaa kokemusta ryhmien vetämisestä. Ryhmänvetäjillä tulee olla riittävä ammatillinen koulutus ja työkokemus, jotka sisältävät lastensuojelu- ja perhetyön ja mielellään myös päihdetyön osaamista. Koska kyseessä on kriisissä olevien ihmisten tukeminen, on ryhmän vetäjillä oltava osaamista kriisityön alueelta.

Työntekijät vastaavat yhdessä ryhmäprosessista, mutta heidän on kuitenkin tärkeää sopia työnjaostaan. Ryhmäprosessin käynnistäminen, ryhmäläisten haastatteleminen, ryhmäkertojen suunnittelu ja ryhmän jälkeinen arviointi vievät paljon aikaa.

Työntekijöillä pitäisi olla myös mahdollisuus työnohjaukseen muutaman kerran ryhmäprosessin aikana. Sijoitettujen lasten vanhempien ryhmien vetäminen on vaativa tehtävä, joka kuormittaa työntekijää paljon. Käsiteltävät asiat ovat vaikeita. Ryhmissä saattaa tulla vastaan yllättäviä tilanteita ja nousta esille ryhmäläisten käsittelemättömiä asioita. Työparina työskenteleminen mahdollistaa ryhmäkertojen jälkipuinnin, mikä on välttämätöntä tämän tyyppisessä työskentelyssä.

Yhteistyö sosiaalitoimen kanssa

Ryhmätoimintaa suunniteltaessa on toimittava yhteistyössä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa. Ryhmätoiminnan aloittamisesta on käytävä hyvissä ajoin, ainakin puoli vuotta ajateltua aloittamisajankohtaa aikaisemmin, neuvotteluja ja yhteistyöpalavereita sosiaalitoimen kanssa. Sosiaalityöntekijöiden rooli on keskeinen koottaessa ryhmän jäseniä. Sosiaalityöntekijät, joilla on tietoa vanhempien ja lasten tilanteista, informoivat asiakkaitaan ryhmätoiminnasta, motivoivat osallistumaan ryhmään ja kokoavat asiakkaidensa joukosta ryhmästä kiinnostuneet henkilöt. Toimiva käytäntö on, että sosiaalityöntekijöiltä saatujen yhteystietojen perusteella ryhmänvetäjät ottavat puhelimitse yhteyttä vanhempiin, antavat lisätietoja ryhmästä, haastattelevat vanhempia arvioidakseen soveltuuko ryhmä vanhemmalle sekä sopivat vanhemman kanssa hänen tulostaan ryhmään.

Vanhemmat, joiden voimavarat ovat raskaasta elämäntilanteesta johtuen vähäiset, tarvitsevat erityistä tukea ja rohkaisua myös tukiryhmätoimintaan lähtiessään. Sosiaalityöntekijöiden ja ryhmätyöntekijöiden aktiivinen avun ja tuen tarjoaminen on tässä tilanteessa tarpeellista. Ei riitä, että vain annetaan ryhmäesite asiakkaalle. Tarvitaan motivoivia keskusteluja ja kenties pitempiaikaista asian kypsyttelyä ennen kuin ryhmään lähtemisen kynnys ylittyy.

Näkökulmia vanhempien tukemiseen

Vertaisryhmätoiminnan taustalla voi olla työotteeseen vaikuttamassa muutamia työorientaatioita. Kriisityön näkökulma on keskeinen. Huostaanotto aiheuttaa kriisin lapsen ja vanhemman elämässä ja usein perheiden elämässä on meneillään tai ollut muitakin kriisejä. Kriiseistä selviytyäkseen ihmisen tarvitsee tunnistaa ja ottaa käyttöönsä omia voimavarojaan ja löytää uusiakin voimavaroja.

Jossakin kohtaa akuutin kriisin vaiheen mentyä ohi tulee vaihe, jossa on löydettävä uusia ratkaisuja ja keinoja mennä elämässä eteenpäin. Tähän tarpeeseen vastaa voimavara- ja ratkaisukeskeinen työskentelyote. Vanhempi on ehkä menettänyt oman elämänsä subjektiivista eli kykyä ottaa vastuu omasta elämästään ja ratkaisuistaan. Vanhemman subjektiivista tulee vahvistaa ja tukea vastuun ottamista elämästään. Tie vastuullisuuteen ja pois uhrina olemisesta ei ole helppo.

Vanhemman elämänhallinta saattaa kriisitilanteessa olla heikkoa. Elämään sisältyy yllättäviä tekijöitä, joihin ei voi varautua, mutta voi opetella selviytymään hallitsemattomuudesta. Valtaistamisen (empowerment) näkökulmasta toimittaessa tuetaan vanhempaa huomaamalla hänessä se hyvä, joka hänessä on ja arvostamalla vanhempaa ainutlaatuisena ihmisenä. Tämä auttaa vanhempaa asennoitumaan itseensä arvostavammin ja voi sitä kautta muuttaa myös hänen toimintatapojaan.

Luovuus ja toiminnallisuus auttavat ihmistä saamaan kosketuksen itseensä. Vanhempien vertaisryhmässäkin voidaan käyttää toiminnallisia ja luovia menetelmiä tunteiden tunnistamisen, ilmaisemisen ja käsittelemisen apuna. Ryhmätyöskentely mahdollistaa vertais-tuen ja omien kokemusten jakamisen ja peilaamisen toisten kokemuksiin. Ryhmässä lievittyy kokemus yksin jäämisestä, omat kokemukset suhteutuvat toisten kokemuksiin ja kokemus siitä, että on maailman ainoa ihminen, joka on kokenut jotain näin rankkaa, lievittyy.

Ryhmätoiminnan tavoitteet

Sijoitettujen lasten vanhempien ryhmätoiminnalla on kolme päätavoitetta:

1. Lapsen kodin ulkopuolelle sijoittamisen aiheuttaman kriisin läpikäyminen
2. Vanhemmuuden vahvistuminen ja sitä kautta lasten hyvinvoinnin lisääntyminen
3. Vanhempien oman elämän ja selviytymisen tukeminen

Elämän vaikeissa kriiseissä auttaa paljon, kun saa jakaa ja keskustella asioista muiden kanssa. Sijoitettujen lasten vanhempien ryhmässä voi jakaa kokemuksiaan, ajatuksiaan ja tunteitaan toisten saman tilanteen kohdanneiden vanhempien kanssa sekä saada tukea ryhmän vetäjiltä.

Ryhmän sisällöt

Ryhmässä käsiteltävät aiheet tulevat valmiin ryhmärungon lisäksi ryhmäläisiltä itseltään. Ryhmissä on ilmennyt, että vanhemmilla on erittäin suuri tarve puhua lapsen sijoitukseen liittyvistä asioista, tapahtumista, ajatuksista ja tunteista. Lapsen sijoitukseen liittyy paljon häpeää ja syyllisyyttä, eikä asiasta kovin helposti puhuta muiden ihmisten kanssa leimautumisen pelosta. Varsinkin äitien kohdalla tämä pitää paikkansa, koska äitien roolista on olemassa voimakkaampia yleisiä käsityksiä kuin isien roolista. Äitejä syyllistetään enemmän sellaisista asioista, jotka isien kohdalla sivuutetaan melko luonnollisina ja hyväksyttävänä. Syyllisyyden ja häpeän käsittely on tärkeää ja vaikuttaa siltä, että asioista puhuttaessa ja niitä työstettäessä näiden tunteiden ote vähenee ja voimavaroja alkaa palautua muihin asioihin.

Asiatiedon saaminen oman ja lapsen kriisin luonnollisista vaiheista auttaa. On vapauttavaa tietää, ettei ole jotenkin outo tai ”sairas”, kun reagoi ja käy läpi tietyt kriisin vaiheet. Erityisen tärkeää on lapsen erokriisin ja tarpeiden tunnistaminen ja ymmärtäminen sekä tietoisuus oman vanhemmuuden merkittävytydestä etävanhempana. Tieto lapsen kriisi-reaktioista auttaa vanhempaa asennoitumaan lapseen uudella tavalla ja toimimaan vanhempana. Lapsen tapaamiseen liittyvät asiat ovat nousseet ryhmissä tärkeiksi keskustelun aiheiksi.

Vanhemmuuden roolikartan avulla vanhemmuuden käsitteleminen tuottaa surua, mutta avaa myös näköaloja vanhemmuuden toteuttamiseen etävanhempana. Jokaista osaluuetta on mahdollista jossain määrin toteuttaa. On hyvä myös tarkastella sekä elettyä vanhemmuutta että omasta lapsuudesta saatuja vanhemmuuden malleja.

Omat voimavarat ja vahvuudet tulevat ryhmässä tunnistetuiksi oman arvioinnin ja ryhmän palautteen avulla. Ryhmäläisiltä ja ryhmän vetäjiltä saatava kannustava ja rohkaiseva palaute sekä omien ajatusten ja kokemusten peilaaminen toisten kokemuksiin ja mielipiteisiin toimivat vanhemman elämässä kokemusmaailmaa realisoivina tekijöinä. Kielteisyuden kehä saa mahdollisuuden muuttua myönteisyyden kehäksi. Mieli avautuu näkemään niitä hyviä asioita ja mahdollisuuksia sekä omia vahvuuksia, joita elämässä ja itsessä lapsen sijoitustilanteesta huolimatta on.

Ryhmän sisällöt tiivistetysti:

- oma elämäntilanne
- vanhemmastaan eroon joutuminen lapsen kannalta –
- lapsen erokriisin vaiheet
- suhde ja yhteydenpito lapseen - etävanhemmuus –
- vanhemmuuden osa-alueet vanhemmuuden roolikartan mukaisesti
- lapsen tapaamiset
- suhteet sijaisvanhempiin
- erilaiset käytännön tilanteet
- omat voimavarat ja jaksaminen
- tulevaisuuden näköalat

Ryhmän kesto noin 10 kokoontumiskertaa, 2h 30min kerrallaan, joka toinen viikko.

Ryhmän halutessa voi olla yksi tai useampi seurantakokoontuminen noin kuukauden/puolentoista välein.

Työskentelytapa on työntekijäjohtoinen, mutta mahdollisimman paljon tilaa ryhmäläisten osallistumiselle vertaistuen mahdollistamiseksi, myös toiminnallisia menetelmiä työntekijän alustus jokaisessa ryhmäkerrassa, joistakin osioista kirjallinen materiaali ryhmäläisille enakkoon tai ryhmän kokoontumisen yhteydessä kahvitarjoilu jokaisella ryhmäkerralla tarvittaessa yhteydenpito ryhmäläisiin myös ryhmäkertojen välillä sekä jonkin verran mahdollisuutta henkilökohtaiseen keskusteluun tarvittaessa

Tilan tulee olla viihtyisiä ja istuinten mukavia. Sopivan kokoinen ryhmätyötila, joka on kodikas, on paras. Kokoontumisen on hyvä tapahtua neutraalilla maaperällä eli ei mielellään sosiaalitoimen tiloissa.

Biologisten vanhempien tukeminen

Vanhemman tilanne vaikeutuu

Kriisissä olevalle ihmiselle on tyypillistä eristäytyä. Sellainen vaara on myös sijoitettujen lasten vanhemmilla. Eristäytymisestä seuraa entistä suurempia henkisiä ja muita vaikeuksia kuten mm. mielenterveyden ongelmien pahentuminen, jopa itsemurha, lääkkeiden väärinkäyttö, alkoholin ja huumeiden käyttö alkaa tai lisääntyy entisestään yrityksenä lievittää kriisin aiheuttamaa pahaa oloa. Kuntoutuksessa olevan vanhemman voimavarat kuluvat lapsen sijoitukseen liittyvien ajatusten ja tunteiden myllerryksessä ja käytännön asioiden hoitamisessa. Oma kuntoutuminen hidastuu.

Monien päällekkäisten asioiden selvittäminen vaatii vanhemmalta paljon voimavaroja. Vanhemmilla olisi hyvä olla mahdollisuus henkilökohtaisen tuen saamiseen alkuvaiheessa. Kaikille ei muutenkaan sovellu ryhmämuotoinen tuki.

Vanhemman ja lapsen yhteydenpitoa haittaavia tekijöitä

Yhteydenpitoa lapseen voi haitata äidin oma voimavaroja kuluttava elämäntilanne, mielenterveysongelma, päihdeongelma, lapsesta luopumisen aiheuttama kriisi, hankaluudet lapsen tapaamisen järjestelyissä tai vaikeudet toimia yhteistyössä sijaisvanhempien ja viranomaisten kanssa.

Äitiä tukee näköalan suuntaaminen siihen, ettei äitiys lopu, vaikka lapsi onkin poissa arkipäivästä. Äitiys on elinikäinen projekti, jossa on erilaisia vaiheita. Näkökulman asettaminen pidemmälle tulevaisuuteen auttaa ymmärtämään nykyisyyden merkityksen yhteydenpidossa lapsen kanssa. Jollei yhteyttä nyt pidetä yllä, on sitä vaikea enää myöhemminkään lapsen aikuistuttua solmia uudelleen.

Päihdeongelmaisen vanhemman tukemisen erityishaasteita

Kun vanhempi retkahtaa päihteisiin, se on hänelle yleensä todella suuri häpeän aihe. Syyllisyys vaivaa eikä enää kehtaisi tulla ryhmään. Jos lapsen tapaamiset estyvät päihteiden käytön takia, on vaarana, että vanhempi luopuu kokonaan lapsen tapaamisesta. Tässä vaiheessa vanhempi tarvitsee erityistä tukea ja kannustusta lapsen tapaamisiin.

Vanhempaa on tuettava myös pysymään ryhmässä retkahduksesta huolimatta. Tässä tarvitaan työntekijän aktiivista otetta ja yhteydenottoa vanhempaan.

Päihdeongelmaisen vanhemman oma tarvitsevuus voi olla suuri. Hän on ehkä itse jäänyt vaille riittävää vanhemmuutta omassa lapsuudessaan. Siksi hänen on vaikea olla aikuinen vanhempi lapselleen. Hän tarvitsee paljon vanhemmuuden vahvistamista. Työntekijä voi auttaa vanhempaa näkemään tilanteen lapsen näkökulmasta ja ohjata vanhempaa vastaamaan lapsen tarpeisiin.

Äitiä kuormittavat tilanteet ja tunteet

Äidin tilanne on henkisesti vaativa, koska hän joutuu hyväksymään lapsen kiintymyksen sijaisvanhempiin. Lapsen edun mukaista on, ettei äiti pyri estämään kiintymyksen syntymistä. Jos äiti ei tähän kykene, tulee aikuisten välisistä ristiriidoista lapselle raskas taakka.

Lapsen luona vierailu tai lapsen vierailu omassa kodissa herättää monenlaisia tunteita äidissä. Lapsen tapaaminen on muistutus siitä, ettei itse voi pitää lasta kotona. Tämä aiheuttaa kateuden tunteita sijaisvanhempia kohtaan. Vaikeaa on kohdata myös tilanteita, joissa lapsi ilmaisee kiintymystään sijaisvanhempia kohtaan esimerkiksi menemällä sijaisvanhemman syliin vierailun aikana, suukottelemalla sijaisvanhempaa tai kutsumalla sijaisvanhempaa äidiksi.

Kun äiti kohtaa tilanteita, jotka aiheuttavat voimakasta tunnekuormitusta, on hyvä palauttaa mieleen lapsen etu. Lasta auttaa, että hän voi olla kiintynyt sijaisvanhempiansa ja että hän saa siihen myös biologisen vanhemman hyväksynnän. Omia mustasukkaisuuden tunteitaan ei kuitenkaan pidä torjua, vaan kohdata ne ja puhua niistä jonkun kanssa. Äiti tarvitsee tukea kohdatessaan lapsensa kiintymyksen sijaisvanhempiin ja vierailujen aiheuttaman tunnekuohon. Luonnollisten mustasukkaisuuden ja alemmuuden tunteiden käsittely ja purkaminen ryhmässä auttaa. Äiti voi alkaa välttämään lapsensa tapaamisia vaikeiden tunteidensa vuoksi. Kun äiti saa tukea, hän jaksaa paremmin ajatella lapsen etua. Säännöllinen yhteydenpito äitiin antaa lapselle turvallisuuden ja jatkuvuuden tunteen.

Lapselle on tärkeää, että äiti tapaa häntä säännöllisesti. Vierailun laiminlyönti on lapselle erittäin raskas kokemus. Lapselle on parasta, että äiti asettaa lapsen tapaamisen muiden asioidensa edelle. Tämä on lapselle viesti siitä, että hän on tärkeä vanhemmalle eikä vanhempi ole häntä hylännyt. Äitiä on pyrittävä tukemaan tapaamisten noudattamisessa.

Lapsen tapaamisten jälkeen äidille tulee helposti voimakkaita tunnereaktioita. On vaikea erota lapsesta. Lapsen tapaamiseen liittyvät tapahtumat pyörivät mielessä. Jos tapaaminen on ollut sijaiskodissa, on tapaamisen aikana voinut olla tilanteita, jotka ovat pahoitaneet tai hämmäntäneet vanhemman mieltä. Myös omassa kodissa tapahtunut tapaami-

nen herättää monenlaisia tunteita ja ajatuksia. Olisi hyvä, jos vanhempi halutessaan voisi purkaa näihin tilanteisiin liittyvät kokemuksensa jonkun henkilön kanssa.

Sijaiskoti on ristiriitoja herättävä tapaamispaikka

Äiti kokee tapaamistilanteen kiusalliseksi vieraassa ympäristössä toisten ihmisten läsnä ollessa. Voi olla vaikea tietää, miten tapaamisajan käyttäisi, mitä tekisi ja mitä puhuisi oman lapsensa tai sijaisvanhempien kanssa. Äiti voi tuntea olevansa tarkkailtavana ja pelätä, miten selviytyy tilanteesta. Äidin ei ole välttämättä helppo ilmaista omia toivomuksiaan tapaamisen suhteen. Kuitenkin on parempi ilmaista omat toivomuksensa saada olla lapsen kanssa kahden ja saada rauhaa perheessä mahdollisesti olevilta muilta lapsilta.

Äidit ovat kokeneet vaikeutta siinä, miten käyttäytyä sijaiskodissa vieraillessa. Kun on toisen kodissa, ei oikein uskalla puuttua lapsen käyttäytymiseen. Sijaiskodin toimintatavat ja periaatteet voivat olla hyvin erilaiset kuin omat. Äitejä mietityttää, kuka määrää lapselle käyttäytymisen pelisäännöt. Lapsetkin saattavat alkaa testaamaan aikuisia, kun huomaavat aikuisissa epävarmuutta. Toimiva käytäntö on noudattaa vierailujen aikana niitä sääntöjä, joita sijaisperheessä on. On tärkeää, että vanhemmilla ja sijaisvanhemmillä on yhteinen linja pelisäännöistä. Yhteinen keskustelu pelisäännöistä on tarpeen ja niistä puhuminen myös lapsen läsnä ollessa. Aikuisten ei kuitenkaan lapsen läsnä ollessa pidä keskustella ristiriitakysymyksistä. Lapselle ei ole hyväksi kuulla sijaisvanhempiin tai sijaiskodin olosuhteisiin liittyvää arvostelua. Sama koskee myös lapsen biologisen vanhemman arvostelua. Vanhemmat tarvitsevat rohkaisemista ottaa nämäkin asiat puheeksi.

Miten käyttää tapaamisaika?

Äidit ovat kokeneet vaikeina tapaamistilanteet, joissa ei ole ollut mahdollisuutta olla kahden kesken lapsensa kanssa. Sijaisperheen muut lapset ovat läsnä ja vaativat äidin huomiota. Toisaalta lapsen tapaamiseen kohdistuu liiankin suuria odotuksia ja kuvitelmia siitä, mitä lapsi odottaa. Lapsen kanssa tapaamisissa vietetty aika ei tarvitse olla mitään erityistä, vaan tavallisten arkisten asioiden tekeminen lapsen kanssa. Äidille tulee helposti sellainen olo, että hänen pitää yrittää jotenkin ”korvata” lapselle erossa olemisen.

Äitien ei ole helppoa ymmärtää sitä, että sijoitusvaiheessa lapsen tapaamiset ovat enimmäkseen melko lyhyitä. Lapsen on hyvä saada rauhoittua ja totutella uuteen tilanteeseen. Vanhemman tapaamiset aiheuttavat aina reagointia lapsessa. Lapsen on hyvä saada totutella uusiin järjestelyihin vähitellen.

Lapsen reaktioita on vaikea kohdata

Äidin voi olla vaikea ymmärtää lapsen reaktioita vierailun aikana. Lapsi saattaa käyttäytyä hyvin eritavalla kuin kotona oli käyttäytynyt. Lapsi voi olla takertuva, uhmakas tai vetäytyvä suhteessa äitiinsä. Tästä seuraa äidille nolouden tunteita. Kun äiti ymmärtää, että lapsen käyttäytymiseen on jokin hänen kriisin vaiheeseensa liittyvä syy, on tilanne helpompi kohdata. Äitiä tulee tukea vanhempana siten, että äiti voi ymmärtää lapsen reaktioita, hyväksyä ne ja ottaa lapsen reaktiot aikuisena aikuisen tavalla vastaan.

Osallisuus lapsen elämään

Sijoitettujen lasten äitien vanhemmuuskokemuksia leimaa joissakin tapauksissa osallisuuden puute. Äidit kokevat ulkopuolisuutta lapsensa asioissa. Tulkintani on, että sijaisvanhemmilta voi jotenkin rivien välistä välittyä viesti: ”Miksi nyt olet niin kiinnostunut lapsestasi? Olisit huolehtinut hänestä, kun se vielä oli mahdollista.” tai Etkö luota meihin sijaisvanhempina? Kyllä me hoidamme tehtävämme.” Kuitenkin on vaikeaa, kun ei voi olla mukana lapsensa elämässä, kuten haluaisi. Äidit kokevat jääneensä lapsen asioissa ulkopuoliseksi, heille ei ole kerrottu riittävästi lapsen tilanteesta eikä kuunneltu äitien esittämiä ajatuksia ja toivomuksia. Joidenkin äitien kokemus on, että sijaisvanhemmat ottavat lapsen oman vanhemman hyvin huomioon ja jakavat lapseen liittyviä asioita riittävästi ja yhteistyö sijaisperheen kanssa sujuu erinomaisesti.

Vanhemmat kokevat monesti lapsensa tapaamisajan liian lyhyeksi esim. muutama tunti kerran kuukaudessa. Vanhemmat kokevat, että heillä on liian vähän vaikutusmahdollisuutta tapaamisasioissa ja yleensäkin lapsen asioissa.

Yhteistyöpalaverit

Viranomaisneuvotteluissa vanhempi on monesti yksin edustamassa itseään, eikä hänellä ehkä ole ketään kenen kanssa jakaisi ja purkaisi kokemuksiaan palaverin jälkeen. Näissä tilanteissa vanhemmat tarvitsisivat tukihenkilöä, joka voisi tukea olemalla mukana palavereissa tai keskustelemalla ennakkoon ja jälkeinpäin vanhemman kanssa niistä. Vertaisryhmä, jos sellainen on, voi toimia hyvänä tukena ja purkupaikkana.

Palavereissa käytetyt ilmaisut ja kieli saattavat olla vieraita vanhemmalle. Vanhempi ei välttämättä kriisinsä vuoksi pysty ymmärtämään ja muistamaan, mitä palavereissa on puhuttu ja mitä milläkin asialla tarkoitetaan. Lakitekstien ja sosiaalityön kieli ovat vieraita, kuten kenelle tahansa tavalliselle kansalaiselle

Ongelmia on vanhemmille aiheuttanut myös asiakirjojen esim. huoltosuunnitelman saannin viivästyminen. Koska osapuolet eivät ole saaneet kirjallista dokumenttia sopimuksista ja suunnitelmista, joita on tehty, on vanhemmilla ja sijaisvanhemmilla saattanut

olla erilainen käsitys ja tulkinta asioista. Asiakirjojen tulisi vanhempien mielestä olla myös riittävän selkeitä ja yksiselitteisesti kirjattuja. Vanhemmat toivovat myös joustavuutta sopimusten soveltamisessa.

Ongelmia aiheutuu monesti myös, jos sijoitetun lapsen vanhemmat ovat eronneet ja eivät pääse yhteisymmärrykseen lapsen tapaamisasioissa. Lapsen etu kuitenkin on, että aikuiset selvittävät asiat niin, että lapsen ei tarvitse joutua selvittelyjen välikappaleeksi ja kärsimään erimielisyyksien takia.

Lopuksi

Vanhempi tarvitsee sopivan areenan käsitellä sijoitukseen liittyviä asioita. Ilman tukea on vaikea selviytyä kaikesta tunnemyllerryksestä ja toimia lapsen edun huomioon ottaen.

Vanhemman tukeminen on lapsen etu.

Vanhemman tukeminen helpottaa myös sijaisvanhempien ja viranomaisten tehtävää ja koituu sitä kautta lapsen eduksi.

Tukeminen edistää mielenterveyttä, fyysistä terveyttä sekä ehkäisee itsemurhia, lääkkeiden ja päihteiden ongelmakäyttöä.

Huostaanotettujen lasten vanhempien ja muiden läheisten tukimuotojen kehittämiseksi on suuri tarve.

Vanhempien tukemisen muotoina voisivat olla ainakin vertaisryhmät, tukihenkilöt ja huostaanotettujen lasten vanhempien asiamiestoiminta.

Vanhempien yhdistykset voisivat ottaa tehtäväkseen vertaistuen antamisen.

Erityisen tärkeää

Näkökulma vanhemmuuden mahdollisuuksiin positiivinen ja voimavarakeskeinen

Jokaisella vanhemmalla on jotain vahvuuksia vanhemmuudessaan

Lähteet

- Hiltunen, Tarja. 2005. Äitien voimaantuminen lasten huostaanoton jälkeen. Pro gradu – tutkielma. Kevätlukukausi 2005. Kasvatustieteen laitos. Jyväskylän Yliopisto
- Auer Anna-Liisa. Huostaanotto ja sijoitus SOS-lapsikylään – lasten, vanhempien, työntekijöiden ja sosiaaliviranomaisten näkökulma. Huostaanottokriisin selvittely – projekti 2000. SOS-lapsikylä ry. 2002.
- Kujala, Virpi. 2003. Jaetun vanhemmuuden mahdollisuudet. Sijoitettujen lasten vanhempien ryhmätoiminnan opas. Sininauhaliitto. Eevan perhe-projekti 2003.

Kirjallisuutta

- Haikonen, Liisa. Ohjaa minut omille lähteilleni. Gummerus. 2002.
- Helminen, Marja-Liisa & Iso-Heiniemi, Marja. Vanhemmuuden roolikartta. Käyttäjän opas. Suomen Kuntaliitto. Helsinki. 1999.
- Hiltunen, Tarja & Käyhkö, Maire. Lapsen huostaanoton kokeneen äidin voimaantumisprosessin tarkastelua. Julkaisematon proseminaarityö. Jyväskylän avoin yliopisto. 2002.
- Kähkönen, Päivi. 1991. Biologisen perheen huomioonottaminen lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa.
- Kähkönen, Päivi. 1994. ”Vanhemmuuden murtuminen.” Lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 2/94.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. 361/1983.
- Lastensuojelu 2002. Tilastotiedote. 16/2003. 30.6.2003. Säkkinen Salla, Kuoppala Tuula. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. <http://www.stakes.info/2/2/2,2,1.asp>
- Laurila, Anja. Toivo ja Ilona. Raportti lastensuojeluprojektista. Diakonia-ammattikorkeakoulu. B Raportteja 16. 2003.
- Toivo ja Ilona -projektin Ilona osion prosessikuvaus. Sijaisvanhempien, biologisten vanhempien ja lasten yhteisten perheleirikeitjien toteutus 2000-2003. Seurakuntaopiston ja Diakonia-ammattikorkeakoulun Järvenpään yksikön julkaisuja 7/2003
- Rousu, Sirkka & Holma, Tupu. LASSO. Laadunhallinnan perusteita lastensuojelutyöhön. Toimintamalleja ja työvälineitä kuntien sosiaalitoimistojen laatutyöhön. Suomen Kuntaliitto. 1999.
- Rutter, A Barbara. Vanhemman käsikirja. Toim. Helena Hämäläinen. Perhehoitoliitto. Jyväskylä. 1998.
- Sinkkonen, Jari. 2001. Lapsen puolesta. Helsinki. WSOY
- Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovela. Rautiainen, Mari (Toim.) Suomen Kuntaliitto. Helsinki. 2001.

